

УДК 72.012.8

ББК 85.118.208

Анна Терешкун

ПЛАНУВАЛЬНО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕР'ЄРУ ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЕЛЬ СТАНІСЛАВЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті розглядаються проблеми планувально-просторової організації інтер'єру громадських будівель Станіславщини. Дослідження здійснено на засадах пошуку об'єктивних ознак формотворення – становлення нової формально-просторової системи. У процесі архітектурно-розпланувального аналізу встановлено закономірності у взаємозв'язку між внутрішнім та зовнішнім розвитком формально-просторової системи будинків.

Ключові слова: організація інтер'єру, громадські будівлі, планувально-просторова організація, внутрішній простір.

Одним із пріоритетних напрямів вітчизняної науки є вивчення культурно-історичної спадщини українського народу. Її осмислення нині набуває особливого сенсу, оскільки пов'язане не лише із суто пізнавальними інтересами, а й використанням кращих традицій у сучасній практиці національно-культурної розбудови України. У вивченні етнічної історії та культури українського народу чимало недосліджених тем. З-поміж них беззастережно можна виокремити етнографію регіонів України [4, с.438]. Регіональні історико-етнографічні дослідження є важливим засобом побудови цілісної концепції розвитку національної культури – актуальної проблеми, що й досі розглядається без урахування її локальних проявів та етнореалій.

Увага до об'єктів національної культури, які знаходяться в умовах недостатньої вивченості, є основним завданням для науковців. Усвідомлення безперечної цінності цієї спадщини вимагає її збереження й відновлення. Із цієї точки зору варті ретельного вивчення спеціалістів закономірності формування інтер'єру громадських будівель, створених на межі ХІХ–ХХ ст. в Україні взагалі та на Прикарпатті зокрема.

ХІХ століття – “золоте століття” капіталістичної індустрії й торгівлі, залишило в спадок велике різноманіття в культурі [5, с.262].

Значний інтерес для дослідників-мистецтвознавців має історико-етнографічний район Прикарпаття. Особливості історичного, соціально-економічного та етнокультурного розвитку спричинили формування своєрідної традиційної культури населення регіону, яка відображає як загальноетнічну, так і локальну специфіку [4, с.440].

Інтер'єри громадських будівель указанного періоду займають значне місце в архітектурній скарбниці України, як зразки різних архітектурних стилів і стильових напрямів і як реалізовані в них нові об'ємно-просторові, художньо-композиційні вирішення, новітні технології й передові інженерні здобутки [1, с.127].

Необхідність розглядати інтер'єр як комплекс, що невід'ємний від архітектури будівлі в цілому, продиктована перебігом історичного процесу. Інтер'єр як органічний компонент будівлі особливо виразно проявився при проектуванні громадських споруд [1, с.129]. А художньо-естетична цінність інтер'єру доби історизму-еклектизму та модерну зумовлює актуальність цієї роботи.

Мистецтво того періоду спрямоване на створення таких виробів, в яких як цільова, так і художня форма була б результатом єдиного матеріально-технічного процесу [5, с.264].

Теоретики модерну відстоювали концепцію, згідно з якою архітектура будинків, інтер'єрів, усього облаштування приміщень повинна була складати єдиний художній ансамбль, спроектований одним дизайнером. Орнамент модерну виступає в органічній єдності з формами в тій мірі, в якій поняття “органічний” взагалі можна використати до цього стилю [5, с.265].

Опубліковані розвідки мають якщо не галузевий, то вузько хронологічний чи фрагментарний характер. Питання інтер'єру Прикарпаття потребує всебічного осмислення, як визначне явище етнокультури українців, що має вирішальне значення в збереженні виявів традиційної культури минулих епох.

Дослідження дасть змогу узагальнити історико-архітектурні знання в галузі формування інтер'єру громадських будівель кінця ХІХ – початку ХХ ст., визначити його історичне, культу-

рологічне, художньо-декоративне значення в системі культурної спадщини України, стати науковою базою для відтворення втрачених і реконструкції збережених інтер'єрів, а також стати джерелом творчого використання архітектурної спадщини на сучасному етапі. Саме звернення до своєрідного національного колориту, мальовничих рішень модерну, історичних стилів тощо дасть можливість створити самобутнє, оригінальне "обличчя" сучасного інтер'єру й урізноманітнити його архітектурно-художнє рішення.

Громадські будівлі кінця XIX – початку XX століття збереглися в значній кількості, але інтенсивні сучасні соціально-економічні та суспільні інтереси привели до функціонально-планувальних, художньо-композиційних, стильових змін як самих будівель, так і їх інтер'єрів. У зв'язку із цим більшість із них змінили свій зовнішній вигляд чи були втрачені. На жаль, через сучасні реконструкції більшість інтер'єрів громадських будівель знищуються й досі. Але саме вони можуть мати особливе значення у вивченні, відтворенні та збереженні архітектурної спадщини, сприятимуть підвищенню загальної культури нашого народу, його духовності й національної самосвідомості.

Досліджуючи архітектурні споруди зазначеного періоду, автор визначає характерні прийоми організації внутрішнього простору громадських будівель, виділяє основні планувальні елементи. Залежно від типу та функціонального призначення споруди, нами виявлено кілька характерних прийомів організації внутрішнього простору:

- класичний – простір, що визначається найчастіше Ш-подібною конфігурацією плану із центральним розташуванням головного композиційного об'єму (установи управління, освіти, медицини);

- центричний – простір, в якому центральний елемент є головним композиційним об'ємом, що komponує навколо себе інші приміщення. Це може бути й простір на основі включення в планувальну структуру внутрішніх дворів, обмежених освітленими коридорами, навколо яких komponуються всі приміщення (установи управління, фінансів, освіти);

- компактний – просте вирішення внутрішнього простору з розплануванням, наближеним до квадрата чи прямокутника (установи фінансів, освіти, культури, медицини);

- фронтальний – простір, що формується на основі головної осі, яка широким фронтом звернена в зовнішнє середовище; різновидом є простір на основі кількох осей на кутовій ділянці (установи управління, фінансів, освіти, культури);

- диференційований – складний, виразний простір на основі вертикального й горизонтального зонувань; складається з кількох функціональних об'ємів, розвивається вздовж низки головних осей, розкриваючись у часі (установи освіти, культури, медицини).

Для громадських будівель із нескладним функціональним процесом характерним було застосування компактного (найпростішого) прийому організації внутрішнього простору [3, с.284] і, навпаки, багатофункціональність крупних громадських споруд зумовлювала використання інших (більш складних) схем.

Нами розглянуто три варіанти внутрішнього розпланування громадських будівель (симетричне, асиметричне, дисиметричне). У Станіславові жодному з вирішень не надавалася перевага. Визначено основні схеми групування внутрішніх просторів, вибір яких зумовлювався характером функціональних процесів (чарункова, коридорна, зальна, анфіладна, комбінована).

Організація плану громадської будівлі визначалась розташуванням і взаємозв'язком головного композиційного елемента (найбільш значного за функцією й розмірами приміщення) – з різними групами приміщень. Таким чином, наведені схеми групування внутрішніх просторів, у свою чергу, склалися з планувальних елементів, серед яких виділено такі структурні вузли: перший – вхідні групи (головні, службові, допоміжні вестибюлі, гардеробні); другий – приміщення основного призначення; тут виділено дві підгрупи: головні приміщення (операційні, читальні, актові зали, зали засідань тощо), службові приміщення; третій – підсобні й допоміжні приміщення (комори, лабораторії, книгосховища й ін.); четвертий – горизонтальні комунікації (коридори, холи, фойє, галереї); п'ятий – вертикальні комунікації (сходи головні, службові й допоміжні).

Ці планувальні елементи мали різне значення при вирішенні художньо-композиційних рис інтер'єру. Урочисто й ошатно вирішувались інтер'єри головних вестибюлів, сходів, опера-

ційних, читальних залів, залів засідань та інших головних приміщень. Ці складові внутрішнього простору мали першочергове значення при формуванні інтер'єру громадських будівель. Отже, з'ясовано, що дані планувальні елементи мали чітке ранжирування за допомогою зміни насиченості інтер'єру декоративними елементами. Ця закономірність простежується в усіх розглянутих об'єктах незалежно від стилю, в якому вони вирішені.

На основі регіональних традицій будівництва сформувались національні стильові спрямування: український, українсько-польський, українсько-німецький модерн, які відтворились трьома течіями: народностильова (“гуцульська”, німецько-українська та польсько-українська, або “гуцульсько-закопанська”); сецесійно-романтична або народно-романтична (українська – сецесійно-романсько-візантійська та українсько-польська); неокласицистична (українська та українсько-німецька) [2, с.126].

Громадські споруди, переважно адміністративні, фінансові, створюють просторові місто-будівні доміанти з відкритими для огляду фасадами або займають найбільш вигідне наріжне місце в рядовій забудові.

На основі проведеного аналізу встановлені стильові риси формування інтер'єру громадських будівель, наведені характерні приклади рішення поверхонь стіни, стелі, підлоги, декоративні елементи й деталі, визначена роль синтезу мистецтв:

– неоренесанс: оздоблення стін колонами, півколонами, пілястрами, нішами, аркатурами, лопатками; перехід від поверхні стіни до поверхні стелі за допомогою падуг, декоративних поясів; оздоблення стелі ліпними орнаментальними, сюжетними плафонами, кесонами; використання скульптур, скульптурних елементів (фігур каріатид, атлантів, маскаронів тощо); багате вбрання ліпними декоративними деталями, канелюрами, волютами та ін.; важлива роль синтезу архітектури зі скульптурою;

– неокласицизм: оздоблення стін колонами, півколонами, пілястрами, нішами, аркатурами, лопатками; перехід від поверхні стіни до поверхні стелі за допомогою декоративних поясів; оздоблення стелі плафонами, кесонами; стримане використання ліпних декоративних елементів і деталей (маскаронів, грифонів, гірлянд);

– модерн: звернення до природи, флори й фауни як до першооснови формоутворення, контраст між площиною та декоративною деталлю, правдиве трактування конструкцій, важлива роль синтезу архітектури з монументально-декоративним мистецтвом.

Отже, становлення та розвиток забудови м. Станіслав наприкінці XIX – на початку XX ст. залежало від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників і було нерозривно пов'язане з еволюцією його архітектурно-розпланувальних характеристик у XVII–XIX ст.

1. Гратюк М. Особливості розвитку дизайну в Галичині // Михайло Фіголь. Життя і творчість: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції на пошанування 80-ї річниці від дня народження. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – Книга перша. – 280 с.
2. Поліщук Л.К. Формування архітектурного обличчя міста Станіслава та стилістичні особливості окремих споруд кінця XIX – початку XX ст. // Вісник Прикарпатського університету. Серія Мистецтвознавство / Редкол.: М.П.Фіголь, М.С.Станкевич, Ю.П.Лашук та ін. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – Вип.1. – С.126–132.
3. Архітектура // Мій рідний край – Прикарпаття: Навч. посібник / Відпов. ред. В.І.Кононенко. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С.285–292.
4. Етнографічна мозаїка // Прикарпаття. Спадщина віків. – Львів: Манускрипт–Львів, 2006. – С.568.
5. Шумега С.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну меблів та інтер'єру: Навчальний посібник. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2007. – 324 с.

The problems of plan-spatial organization of interior of public buildings of Stanislav region are examined in the article. Research is carried out on principles of search of objective signs of forming is becoming of the new formal spatial system. In the process of architectural analysis conformities to the law are set in intercommunication between internal and external development of the formal spatial system of houses.

Key words: organization of interior, public buildings, plan-spatial organization, internal space.